

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ
ἐπισκόπῳ Μυλοποτάμου καὶ Χερρονήσου
κυρίῳ Διονυσίῳ
Νικόλαος ὁ Σοφιανὸς χαίρειν.

Page 1.

ΒΛΕΠΟΝΤΑΣ, θεοφιλέστατε δέσποτα, ὅτι, διὰ
τὴν μακρὰν καὶ πικροτάτην δουλοσύνην, τὸ ἡμέτε-
ρον γένος ἐξέπεσε καὶ οὐδὲ κἂν ἀναθυμᾶται τὴν προ-
κοπὴν ὅπου εἶχαν οἱ προγόνοι μας, μὲ ὁποῖαν ἄφησαν
εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην λαμπρὰν καὶ ἀθάνατον δό-
ξαν, ἠθέλησα πολλάκις περὶ τούτου νὰ συμβουλευθῶ
καὶ νὰ κοινολογήσω τὸ πρᾶγμα μὲ ὄσους σοφοὺς καὶ
πεπαιδευμένους καὶ κατὰ ἀλήθειαν εὐγενεῖς καὶ λεί-
ψανα τῆς ἀθλίας καὶ δυστυχοῦς ἀρχαίας Ἑλλάδος,
λέγω τὸν ἐνδοξότατον καὶ δοχεῖον τῶν ἀρετῶν Ἀν-
τώνιον τὸν Καλλιέργην, ὅπου εἰς μόνον ἀποκρατεῖ
τὸ ἀξίωμα τῶν ἡμιθέων ἐκείνων ἡρώων καὶ ἡ λαμ-
πρότης τῆς ἐλληνικῆς εὐγενείας· καὶ μὲ τὸν ἀριστον
καὶ δοκιμώτατον ἰατρὸν καὶ ὄντως ἄλλον Ἰπποκρά-
την Ἀγγελὸν τὸν Φορτίαν· καὶ μὲ τὸν περίφημον
καὶ λογιώτατον Ἀντώνιον Ἐπαρχον, τὸν δημόσιον
διδάσκαλον τῆς λαμπροτάτης πόλεως τῶν Βενετιῶν·

μέ τὸν καλὸν καὶ συνετώτατον Κωνσταντῖνον Ράλλην καὶ τὸ ἄνθος τῆς καλοκαγαθίας Μαθίαν τὸν Ἄβαριν· μέ τὸν μέγαν καὶ σεμνὸν Γεώργιον τὸν Κορίνθιον· μέ τὸν σοφὸν Ἑρμόδωρον τὸν Ζακυνθηνόν· μέ τὸν σὺφρονα καὶ σπουδαιότατον Καντῖνον τὸν Τριβώλην, καὶ τὸν τούτου πατέρα Ἰάκωβον, τὸν ἰλαρώτατον καὶ χαριέστατον ποιητήν· μέ τὸν γλυκὺν καὶ σπουδαῖον Μιχαήλ τὸν Ροσαίτον· μέ τὸν λόγιον καὶ πεπαιδευμένον Νικόλαον τὸν Χῖον· μέ τὸν μεγαλοπρεπέστατον καὶ πολιτικώτατον ρήτορα Φράγκον τὸν Τελουντᾶν, καὶ ἔτι μέ τὸν εὐγενέστατον Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, ἄνδρα ἐπιεικῆ καὶ σὺφρονα, ὅπου ἡ σοφία καὶ ἡ προκοπή τους ἄδεται εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην· καὶ νὰ μὴ μακρολογῶ, καὶ μέ πολλοὺς ἄλλους ὅπου ἔτυχαν ἐδῶ, εἶχα συμβουλευθῆ μέ ποῖον τρόπον ἤθελεν διορθωθῆ τὸ πάθος τοῦτο τῆς ἀπαιδευσίας, καὶ νὰ γυρίσουν εἰς τὸ καλόν· καὶ ὅλοι ἀπὸ μίαν γνώμην ἤσαν ὅτι, ἂν ἤθελαν διαβάσει καὶ νὰ γρυκῆσουν τὰ βιβλία ὅπου ἀφῆκαν ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, εὐκόλα ἤθελεν διορθωθῆ ἡ ἀπαιδευσία ὅπου πλεονάζει εἰς τοὺς πολλοὺς.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὥρμησα καὶ ἐγώ, μέ γνώμην καὶ παρακίνησιν τῶν εἰρημένων ἐλλογίμων καὶ εὐγενῶν ἀνδρῶν, ἀπὸ ὅσον δύναμαι, θεοῦ ὀδηγοῦντος, νὰ μεταγλωττίσω καὶ νὰ πεζεύσω ἀπὸ τὰ βιβλία ὅπου

νά εἶναι χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸ νά ἀνακαινισθῆ καὶ νά ἀναπτερυγιάσει ἀπὸ τὴν τόσῃν ἀπαιδευσίαν τὸ ἐλεεινὸν γένος. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἠθέλησα νά ποιήσω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ βιβλιάριον¹ τοῦτο τοῦ Πλουτάρχου, ὁποῖον λέγεται «Περὶ παίδων ἀγωγῆς», καὶ ἡμεῖς τὸ ὠνομάσαμεν «Παιδαγωγόν», διότι αὐτό μας παιδαγωγεῖ καὶ διδάσκει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πῶς νά γεννηθῆ καὶ νάνατραφῆ τὸ παιδίον εὐγενικά, καὶ ἀπεκεῖ πῶς νά παιδευθῆ καὶ νά γένη ἔνδοξος καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος, ὡσάν ἦσαν οἱ πατέρες μας.

Καὶ πάλιν εἶχα πέσει εἰς μεγάλην ἀπορίαν πῶς ἔναι δυνατόν νά πιστεύουν οἱ πολλοὶ τὰ λόγια τοῦ παιδαγωγοῦ, ἂν οὐδὲν ἔχουσι καὶ παράδειγμα τὸ ποίας λογῆς πρέπει νά ἔναι ὁ πεπαιδευμένος ἄνθρωπος, ἂν οὐδὲν τους παραστήσωμεν τὸν βίον καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς ἀρχιερωσύνης σου, καὶ ὅλοι ὁμοῦ νά σπουδάζουσι νά μιμοῦνται τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν ἐλευθεριότητα ὅπου δείχνεις καθ' ἑκάστην εἰς ὅλους, καντολογία, τὰς ἄλλας ἀρετὰς ὅπου στολίζουσι τὴν ἱεράν σου καὶ γενναίαν ψυχὴν, ὅπου οὐδὲ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος μετὰ εὐκολίας τὰς ἠθέλεν ἀφηγηθῆ. Λοιπόν, ἂν γένη τοῦτο, καὶ ὅλοι ἢ οἱ περισσότεροι

(1) βιβλιάριον

πιάσουσι τοῦτον τὸν δρόμον, εὐκόλα καὶ ἀπὸ τὴν δουλοσύνην καὶ ἀπὸ ἄλλα πολλὰ πάθη, ὅπου εἶναι χειρότερα καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν δουλοσύνην, ἤθελαν λυθρωθῆ· καί, ἂν οὕτω ποιήσουσιν, ὅποῖον θέλομεν τὸ γνωρίσει καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν πούλησιν τῶν χαρτίων, θέλομεν τοὺς δώσει καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῦ Πλουτάρχου βιβλία, καὶ πολλοὺς καὶ χαριεστάτους διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ ἄπειρα τῆς ἱερᾶς θεολογίας· εἰ δ' ἄλλως, ὅπερ οὐκ οἶομαι, τὸ «οὐ φροντὶς Ἰπποκλείδει» ἢ παροιμία ἐρεῖ, καὶ ἡμεῖς ἀνακάμψομεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν καὶ τὴν φίλην ἡμῖν καὶ συνήθη γεωμετρίαν.

Ὁ θεὸς νὰ φυλάξει τὴν ἀρχιερωσύνην σου εἰς χρόνους πολλοὺς καὶ καλοὺς.

1. ΩΦΕΛΙΜΟΝ νομίζω και εὐλογον ἔναι νὰ σκοπήσομεν καλά, ὅσον ἔναι δυνατόν, και νὰ εἰποῦμεν ὅσα ἀρμόζει εἰς τὴν ἀνατροφὴν και τὴν παιδείουσιν τῶν εὐγενῶν ἀνθρώπων, και ἔτι νὰ ἀφηγηθοῦμεν ἐκεῖνα ὅπου, ἂν τὰ χρειασθοῦν οἱ νέοι, θέλουσιν ἀποκατασταθῆ φρόνιμοι και γενναῖοι και ἐνάρετοι τοὺς τρόπους· και ἴσως κάλλιον ἔχει νὰρχίσωμεν πρῶτον ἀπ' αὐτὴν τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου.

2. "Ὅσοι λοιπὸν ἐπιθυμοῦσι νὰ γένουν πατέρες ἐνδόξων και λαμπρῶν παιδῶν, συμβουλεύσει τους ἤθελα νὰ μὴ συμμίσξουν μὲ ὁποῖαν τύχη γυναῖκα, πόρνην λέγω πολιτικὴν ἢ παλλακὴν (1), διότι ὅσοι οὐδὲν εἶναι ἀπὸ καλὸν πατέρα και μητέρα, εἰς ὅλην τους τὴν ζωὴν ἔχουσι πολλοὺς ὀνειδισμοὺς και ψόγους, και καθεὶς ὅπου νὰ θέλει εὐκόλα και ἐλέγχει και ὑβρίζει τους· και διὰ τοῦτο ἄρα φρόνιμος ἦτον ὁ Εὐριπίδης ὁ ποιητής, ὁποῖος λέγει· «ὅταν ἡ ἀρχὴ και ἡ ρίζα τοῦ γένους οὐδὲν ἔναι καλὴ, ἀνάγκη νὰ δυστυχοῦν τὰ παιδιά (2).» Ἔναι λοιπὸν εἰς τὸν ἀνθρωπον καλὸς θησαυρὸς παρρησίας ἢ εὐγένεια, και ὅσοι ἐπιθυμοῦσι νὰχουν παιδιά γνήσια, ἄς ἔχουσι περὶ πολλοῦ αὐτὴν τὴν εὐγένειαν· και, κατὰ ἀλήθειαν, ὅσοι ἀνθρωποὶ ἔχουσι τὸ γένος τους νενοθευμένον και μὴ γνήσιον, και τὰ φρονήματά τους και τὰ διανοήματα, σχεδὸν αἰετοτε σφάλλουσι και ταπεινοῦνται· και μάλιστα ὀρθῶς και ἀληθῶς λέγει ὁ ποιητής ἐκεῖνος ὁποῖος εἶπεν· «Δουλῶνεται ἐκεῖνος ὅπου ἐννοεῖ ὅτι εἶχε ἄτυχον πατέρα ἢ μητέρα, καλά και ἂν ἔναι μεγα-

(1) παλακὴν.

(2) Euripide, *Hercule furieux*, v. 261.

λόψυχος άνθρωπος (1).» "Ὡσπερ πάλιν τὸ ἐναντίον, ὅσοι ἔχουσιν ἐνδόξους καὶ λαμπροὺς γονεῖς, γέμουσιν ὑπερηφανίας καὶ μεγαλαυχίας. Καὶ λέγουσι τὸν Διόφαντον, τὸν υἱὸν Θεμιστοκλέους, τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὡς πολλάκις εἶπεν εἰς πολλοὺς ὅτι, εἴτι αὐτὸς βούλεται, ἐκεῖνο θέλει καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐκεῖνο ὅπου θέλει αὐτός, θέλει καὶ ἡ μήτηρ του· καί, εἴτι θέλει ἡ μήτηρ, θέλει καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς· καί, εἴτι ὁ Θεμιστοκλῆς βούλεται, καὶ ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι θέλουσιν." Ἄξιον δὲ ἔναι νὰ ἐπαινέσει καθεὶς τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν Λακεδαιμονίων, ὅποιοι ἐζημίωσαν πολλὰ στάμενα Ἀρχίδαμον τὸν βασιλέα, διότι κατεδέχθη καὶ ὑπῆρε γυναῖκα κοντήν, λέγοντες ὅτι οὐδὲν ἔχει εἰς τὸν νοῦν του νὰ μας ἀφήσει υἱὸν βασιλέα, ἀλλὰ βασίλισσαν.

3. Ἀκόλουθον ἔναι εἰς αὐτὰ νὰ εἰποῦμεν καὶ τοῦτο, ὅποῖον οὐδὲν ἐκατεφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, ὅτι, ὅσοι χάριν τεκνοποιίας πλησιάζουσι τῶν γυναικῶν τους, πρέπει νὰ σμίγονται ἢ παντελῶς χωρὶς νὰ πίνουν κρασὶν ἢ πολλὰ ὀλίγον· διότι φίλοι τοῦ κρασίου καὶ μεθυστάδες φυσικὰ γίνονται ἐκεῖνοι ὅσοι τύχη καὶ οἱ πατέρες τους κρασωμένοι ἐποίησαν τὴν ἀρχὴν τῆς σπορᾶς· ὡσὰν καὶ Διογένης ὁ σοφὸς εἶπεν, ἐπειδὴ εἶδε νέον μωρὸν καὶ ἐξεστηκόν· «Νεανίσκε, ὁ πατήρ σου μεθυσμένος σε ἔσπειρε.» Καὶ περὶ μὲν τῆς γενέσεως ἀρκεῖ τοσαῦτα.

4. Ἀκόλουθον ἔναι νὰ εἰποῦμεν περὶ ἀγωγῆς καὶ τριβῆς καὶ παιδείσεως τῶν παιδίων. Ὅσα λοιπὸν λέγομεν εἰς τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἐπιστήμας, τόσα καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν δίκαιον ἔναι νὰ εἰποῦμεν. Εἰς τὴν τελείαν ἀρετὴν καὶ προκοπὴν τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι ὁμοῦ τὰ τρία ταῦτα· φύσις, λόγος καὶ ἔθος· καὶ ὀνομάζω λόγον τὴν μάθησιν ἢ γουν τὴν διδασκαλίαν· ἔθος δέ, τὴν ἀσκησιν καὶ τὴν τριβὴν· καὶ ἔναι ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς προκοπῆς ἢ διδασκαλία· ἡ χρῆσις δὲ καὶ ἡ ὠφέλεια θέλει τὴν ἀσκησιν· καί,

(3) Euripide *Hippolyte*, v. 242.

ὁποῖος θέλει νὰ ἔναι τέλειος εἰς τὴν ἀρετὴν, ὀφείλει νὰ ἔχει ὁμοῦ τὰ τρία· καὶ ὅπου ἤθελε λείψει ἀπ' αὐτὰ τὰ τρία τίποτε, ἀνάγκη εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος νὰ ἔναι ἔλλιπής καὶ κολοβὴ ἡ ἀρετὴ, διότι ἡ φύσις χωρὶς καλῆς διδασκαλίας ἔναι πράγμα τυφλόν· καὶ πάλιν ἡ μάθησις χωρὶς καλῆς φύσεως ἔναι ἔλλιπὲς καὶ οὐχὶ ἀκέραιον· ἡ σπουδὴ πάλιν καὶ ἡ ἀσκησις χωρὶς φύσεως καὶ διδασκαλίας, ἀτελές. Ὡσαύτ' καὶ εἰς τὴν γεωργικὴν ἔναι φανερόν ὅπου πρῶτον μὲν ἡ γῆ θέλει νὰ ἔναι καλὴ, ἔπειτα ὁ γεωργὸς νὰ ἔναι καλὸς τεχνίτης, καὶ ἀπεκεῖ ὁ σπόρος καλός· τὸν ὁμοιον τρόπον, ἡ φύσις ὁμοιάζει τῆς γῆς καὶ ὁ διδάσκαλος, τοῦ γεωργοῦ· τὰ παραγγέλματα δὲ καὶ αἱ παραινέσεις τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ πατρὸς ὁμοιάζουσι τῶν σπερμάτων. Καί, σκοπῶντας καλὰ, εἰπεῖν ἤθελα ὅτι αὐτὰ ὅλα ὁμοῦ ἤλθαν καὶ συνέπνευσαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὅσοι ἔχουσι μέγα ὄνομα καὶ ἄδονται εἰς τὸν κόσμον, λέγω Πυθαγόρου, Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, καὶ τῶν τοιούτων. Εὐτυχὴς λοιπὸν καὶ θεοφιλὴς ἔναι ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ὅπου ὁ θεὸς τοῦ ἐχάρισεν αὐτὰ τὰ τρία χαρίσματα. Εἰ δὲ καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι ἐκεῖνος ὅπουδὲν ἔχει καλὴν φύσιν καὶ εὐφυΐαν, ἂν ἤθελεν ἔχει καλὸν διδάσκαλον, καὶ ὀρθὰ καὶ ὡσαύτ' πρέπει νὰ κοπιᾷ εἰς τὴν προκοπὴν, οὐδὲν ἤθελε διορθῶσει τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως, ἅς τὸ γινώσκει ὅτι πολλὰ σφάλλει καὶ οὐδὲν στοχάζεται καλὰ, διότι τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως διαφθείρει ἡ ἀκηδία καὶ ἡ ἀμέλεια, καὶ πάλιν τὴν κακίαν διορθώνει ἡ σπουδὴ καὶ ἡ διδασκαλία· καὶ πολλὰ ὅπου εἶναι εὐκόλα νὰ τὰ καταλάβῃ καθεὶς, φεύγουσι τοὺς ἀμελεῖς· καὶ ὅσα πάλιν εἶναι δύσκολα καὶ βαρέα, καταλαμβάνουσι τα οἱ σπουδαῖοι καὶ ὅπου κοπιᾷ. Γνωρίσειν ἤθελες ὅτι ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ σπουδὴ ἔναι πράγμα τελεσιουργόν, καὶ ὅλα δύναται νὰ τὰ καταλάβῃ, ἂν σκοπήσῃ εἰς πολλὰ ὅπου συμβαίνει καὶ γίνονται· σταλαγμοὶ ὕδατος πέτραν τρυποῦσι· καί, ἂν μαλάσῃ κανεὶς μὲ τὰ χερίά του σίδηρον ἢ χάλκωμα, τρίβονται· καὶ τῶν ἀμαξίων οἱ τροχοί, ὅποιοι στραβώνονται μὲ πολὺν κόπον,

Page 5.

ἀδύνατον ἔναι νὰ ἐλθοῦν εἰς τὴν πρώτην τάξιν καὶ ἰσότητα· καὶ τὰ στραβοράβδια τῶν ὑποκριτῶν ὅπου χρειάζονται εἰς τὰς κομωδίας, ἀμήχανον ἔναι νὰ ἰσάσουν ποτέ· ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὅπου εἶναι παρὰ φύσιν γίνονται καλλίτερ' ἀπ' ἐκεῖνα ὅπου εἶναι κατὰ φύσιν· καὶ οὐδὲν εἶναι μόνον αὐτὰ ὅσα εἶπαμεν ὅπου δείχνουσι τὴν δύναμιν τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς σπουδῆς, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μύρια. Ἡ ἀγαθὴ γῆ, ἂν ἀμεληθῆ καὶ οὐδὲν γεωργηθῆ, χερσεύεται· καί, ὅσον ἔναι τὴν φύσιν καλλίτερη, τόσω μᾶλλον διαφθείρεται, ἂν ἀγριωθῆ δι' ἀμέλειαν· καὶ πάλιν ἔναι γῆ τραχεῖα καὶ σκληρὴ ἔξω τοῦ μετρίου, ἀλλὰ, εἰς γεωργηθῆ καλὰ, παραυτὰ φέρει καλὸν καὶ γενναῖον καρπὸν. Ποῖα δένδρα εἶναι ἐκεῖνα ὅπου ἀμελήθησαν καὶ οὐδὲν ἔγιναν ἄκαρπα καὶ στραβά, καὶ, εἰς κυβερνηθῶσιν ὡς πρέπει, γίνονται εὐμορφα καὶ καρπερά; καὶ ποῖα δύναμις σώματος ἀνθρωπίνου οὐ διαφθείρεται καὶ χαλᾷ ὑπὸ τῆς ἀμελείας καὶ τῆς τρυφῆς; καὶ ποῖος ἀνθρώπος δειλὸς καὶ ἀδύνατος, ἂν γυμνάζεται καὶ ἀγωνίζεται, οὐδὲν ἔγινεν ἀνδρεῖος; καὶ ποῖον ἄλογον ἔναι ἐκεῖνο ὅπου νὰ ἐγυμνάσθῃ καλὰ οὐδὲν πείθεται τὸν καβαλάρην; καὶ ποῖον ἄλογον πάλιν, ἂν μείνῃ ἀγύμναστον, οὐδὲν ἔναι ξυλόστομον καὶ μισάνθρωπον; καὶ τί πρέπει νὰ θαυμάζομεθα, ὅπου βλέπομεν πολλὰ ἀγριώτατα θηρία καὶ ἡμερώνονται καὶ πείθονται, ἂν παιδευθῶσι; καὶ εἰς αὐτὰ ἔν μόνον ἔτι παράδειγμα θέλω χρειασθῆ, καὶ ἀπεκεῖ θέλω ἀφήσει τὴν περισσολογίαν.

Λοιπὸν ὁ Λυκοῦργος, ὁ νομοθέτης τῶν Λακεδαιμονίων, ἔλαβε δύο σκυλάκια, ὅποια ἦσαν ἀδελφία ἀπὸ πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ἀνέθρεψέ τα εἰς ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον· καὶ τὸν ἕνα ἀνέθρεψεν εἰς τὸ μαγειρεῖον, καὶ ἔγινε συγχαντερός καὶ λειχουδιάρης· τὸν δὲ ἄλλον ἐδίδαξε νὰ κυνηγᾷ καὶ νὰ γυρεύει καλὰ· καί, ἐπειδὴ συνηθροίσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκεῖ ὅπου ἦτον συνήθεια, εἶπεν ὁ Λυκοῦργος (1)· «ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, μεγάλη βοήθεια ἔναι

(1) λυκοῦργος.

εἰς τὴν προκοπὴν τὰ καλὰ ἔθνη καὶ ἡ διδασκαλία, καὶ ἡ τοῦ βίου καλὴ διαγωγὴ, καὶ νὰ σας τὸ ἀποδείξω παραυτὰ φανερά.» Ἐπειτα ἤφερε τοὺς δύο σκύλους εἰς τὸ μέσον, καὶ ἔβαλεν ἔμπροσθέν τους λαγῶν καὶ τζυκάλιν· καὶ ὁ μὲν σκύλος ὁ κυνηγάρης ὤρμησεν εἰς τὸν λαγῶν· ὁ δὲ ἄλλος ἔδραμεν εἰς τὸ τζυκάλιν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, μὴ γνωρίζοντες τὸ πρᾶγμα τί δηλοῖ καὶ τί θέλοντας νὰ εἰπῆ ἤφερον ἐκεῖ τοὺς σκύλους, εἶπεν ὁ Λυκοῦργος· «τὰ σκυλία αὐτά, ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἶναι ἐκ τῶν αὐτῶν γονέων· καί, διὰ νὰ παιδευθοῦσι μὲ ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον, ὁ εἰς ἔγινε λειχούδης καὶ ἀκαμάτης, ὁ δὲ ἄλλος ἐχρημάτισε καὶ ἔγινε καλὸς κυνηγός.» Καὶ περὶ μὲν ἔθων καὶ βίων ἀρκεῖ τοσαῦτα, καὶ ἀκόλουθον ἔναι λοιπὸν νὰ εἰποῦμεν περὶ τροφῆς τῶν παιδίων.

5. Πρέπει, ὡς ἐγὼ νομίζω, νὰ τρέφουν καὶ νὰ βυζάνουν τὰ παιδία αἱ μητέρες τους, διότι μὲ κάλλιον ψυχὴν καὶ μὲ περισσοτέραν ἐπιμέλειαν θέλουσι τὰ ἀναθρέψει· ἐπειδὴ αἱ μητέρες φυσικὰ ἀγαποῦσι τὰ παιδία τους, ἡ ξένη δὲ βία ἔχει τὴν ἀγάπην ἐξώκαρδα καὶ ξένην, | διότι δείχνει ὅτι ἀγαπᾷ τὰ παιδία διὰ τὸ κέρδος καὶ τὴν ρόγαν. Θέλει το καὶ ἡ φύσις ὅτι ὅσα γεννήσουσιν αἱ μητέρες αὐταὶ ἴδια νὰ τὰ γαλακτοθρέψουν καὶ νὰ τὰ κυβερνήσουν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ φύσις ἐχάρισε τὸ γάλα εἰς καθὲν ζῶον ὅπου νὰ γεννᾷ, καί, κατὰ ἀλήθειαν, μέγα τίποτε καὶ σοφὸν ἔναι ἡ φύσις, ὅποια ἔδωκε διπλᾷ βυζία τῶν γυναικῶν, ἂν τύχη καὶ γεννήσουσι δίδυμα, νὰ ἔχουν καὶ διπλᾷ τὰς βρύσεις τοῦ γάλακτος. Καὶ μάλιστα αἱ μητέρες θέλουσιν ἔχει περισσότερον πόθον καὶ ἀγάπην εἰς τὰ παιδία τους· καὶ διὰ τοῦτο θέλουσι γένη μάλιστα φιλότεκνοι, καὶ πρεπόντως, διότι ἡ καθημερινὴ συντροφία καὶ συναστροφή σύρνει μάλιστα τὴν ἀγάπην· διότι καὶ τὰ ἄγρια θηρία, ἂν τὰ ἐκβάλῃς ἀπὸ τὴν συντροφίαν ὅπου ἦσαν συνειθισμένα, φαίνονται ὅτι ἀναζητοῦσι τὴν πολλακίς· καὶ διὰ τοῦτο, ὡσὰν τὸ εἶπα, ἀξίον ἔναι νὰ δοκιμάσομεν ὅτι αἱ μητέρες ἴδια νὰ τρέφουσι τὰ παιδία τους. Εἰ δὲ καὶ ἀδύνατον ἔναι νὰ βυζάνουν αἱ μητέρες

Page 7.

τὰ παιδιὰ τους, ἢ δι' ἀρρωστίαν τοῦ σώματος, ἢ διότι θέλουσι νὰ ποιήσουν καὶ ἄλλα παιδιὰ, ἀλλὰ κὰν ἢ βυζάστρια νὰ μηδὲν ἔναι ποταπή· ἀλλὰ μάλιστα, ὅσον ἔναι δυνατόν, νὰ ἔναι φρόνιμη καὶ προκομμένη· καὶ πρῶτον μὲν νὰ ἔχη τάξεις καὶ ἤθη ἀρχοντικά καὶ ρωμαϊκά. Καὶ ὡσὰν ἔναι ἀναγκαῖον τὸ νὰ γεννηθῇ τὸ παιδίον ἢ μάρμη νὰ πλάθει καὶ νὰ σάζει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ παιδίου, διὰ νὰ γένουσιν ὀρθὰ καὶ ἀστράβωτα, τὸν ὁμοιον τρόπον πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰ ἤθη καὶ οἱ τρόποι τῶν παιδίων νὰ ἀρμόζονται καὶ νὰ στολίζονται, διότι ἡ νεότης ἔναι πρᾶγμα ἀπαλόν, καὶ εὐκόλα πλάθεται καὶ γίνεται ὅ,τι θέλει κανεὶς· καὶ, ὅσον ἔναι τρυφερόν, τὸ παιδίον δέχεται εὐκολώτερα τὰ μαθήματα, διότι ὅλα τὰ ξηρὰ καὶ σκληρὰ δύσκολα μαλάσσονται· καὶ ὡσὰν ἡ βοῦλλα εἰς τὸ ἀπαλὸν κερὶν βουλλώνει εὐκόλα, οὕτω καὶ τὰ μαθήματα τυπώνονται εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν τῶν τρυφερῶν παιδίων. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται μου ὁ Πλάτων ὁ θαυμαστός ὅτι μὲ τὸ δίκαιον συμβουλεύει τὴν βυζάστριαν νὰ μηδὲν λέγει ὅποια τύχη παραμύθια τοῦ παιδίου διὰ νὰ μὴ γεμίσει ὁ νοῦς του ἐξ ἀρχῆς μωρὰ καὶ ἀπρεπα λόγια. Πρόκειται ὅτι καὶ Φοκυλίδης ὁ ποιητὴς νὰ συμβουλεύει καὶ αὐτὸς ὁρ | θὰ καὶ καλὰ, ὅταν λέγῃ· «πρέπει ὅσον ἔναι ὁ ἄνθρωπος νέος, νὰ μανθάνει καὶ νὰ διδάσκεται καλὰ καὶ ὠφέλιμα ἔργα.»

Page 8.

6. Καὶ νομίζω ὅτι οὐδὲν ἔναι ἀξιὸν νὰ ἀφήσωμεν καὶ τοῦτο, λέγω ὅταν αὐξηθοῦσι ὀλίγον τὰ παιδιὰ καὶ εἶναι ἐπιτήδεια νὰ ποιοῦν τὰ θελήματα ὅπου τὰ ἤθελαν ἐρμηνεύσει, πρῶτον ἔναι χρήσιμον νὰ προσέχομεν πῶς νὰ εἶναι φρόνιμα καὶ πεπαιδευμένα τὰ ἤθη καὶ αἱ τάξεις τους, καὶ νὰ μὴ τραυλίζουν· ἔπειτα νὰ διηγοῦνται καθαρὰ καὶ ἑλληνικὰ, καὶ νὰ μὴ μανθάνουν λόγια ἀπρεπα καὶ βάρβαρα, καὶ ἀπομείνη εἰς τὸν νοῦν τῶν παιδίων τίποτε ἀπὸ τὴν φαυλότητα καὶ ἀπρεπολογίαν τῶν βαρβάρων· καὶ ἐκεῖνος ὅπου λέγει τὴν παροιμίαν, οὐδὲν τὴν εἶπεν ἀκαιρα, ὅταν

λέγη· «ἂν συγκατοικήσης μὲ κουτζόν, ἀνάγκη καὶ σὺ κἂν ὀλίγον τίποτε νὰ κουτζαίνεις.»

7. Καί, ὅποτε γοῦν ἔλθωσι τὰ παιδιά εἰς ἡλικίαν καὶ παραδο-
θοῦσιν εἰς παιδαγωγούς καὶ διδασκάλους, τότε λοιπὸν χρεῖα ἔναι
νὰ ἔχομεν ἐπιμέλειαν ποταπῆς λογῆς καὶ καταστάσεως ἔναι ὁ δι-
δάσκαλος καὶ ὁ παιδαγωγός, διὰ νὰ μὴ λάθωμεν καὶ δώσομεν τὰ
παιδιά εἰς ἀπαιδέτους ἢ βαρβάρους καὶ πονηροὺς καὶ διεστραμ-
μένους διδασκάλους, ὅτι ὡσᾶν ποιοῦσιν οἱ πολλοὶ σήμερον ἄξιοι
εἶναι νὰ τοὺς καταγελοῦμεν, διότι, ὅταν ἔχουσι δούλους καὶ ὑπη-
ρέτας πεπαιδευμένους, βάλλουσί τοὺς νὰ κυβερνοῦν τὰ πράγματα
καὶ ὑποστατικά τοὺς, καὶ ἄλλους πάλιν εἰς πραγματείαν, καὶ
ἄλλους νὰ οἰκονομοῦν καὶ νὰ κυβερνοῦν τὰ σπίτιά τοὺς, καὶ ἄλ-
λους πάλιν νὰ δίδουν καὶ νὰ λαμβάνουν χρέη, καὶ εἴτι ἄλλο
ὁμοιον· ἀλλ' ὅποιον αἰχμάλωτον καὶ δοῦλον εὔρωσιν ὅπου νὰ ἔναι
μεθυστῆς καὶ λαίμαργος, καὶ εἰς ὅλα ἀπαιδέυτος, εἰς ἐκεῖνον πα-
ραδίδουσι τὰ παιδιά τοὺς νὰ τὰ μαθαίνει. Πρέπει δὲ τὸν καλὸν
καὶ πεπαιδευμένον διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν νὰ ἔναι τὴν φύσιν
τοιοῦτος, οἷος ἦτον ὁ Φοῖνιξ, ὁ τοῦ Ἀχιλλέως παιδαγωγός.

Καὶ εἰς ὅσα εἶπαμεν τὸ κυριώτερον καὶ χρησιμώτερον ἔναι
τοῦτο ὅπου θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι πρέπει νὰ εὔροῦμεν καλοὺς διδασ-
κάλους τῶν παιδίων, ὅποιοι νὰ ἔχουν βίον καὶ διαγωγὴν ἀκατέγ-
νωστον, καὶ τοὺς τρόπους χωρὶς κἂν μίαν κακίαν καὶ δόλον, καὶ
νὰ εἶναι ἄριστοι εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων, διότι πηγὴ
καὶ ρίζα ἔναι τῆς καλοκαγαθίας ἢ καλῆς παιδείας τῶν παιδίων,
καὶ ὡσᾶν οἱ καλοὶ γεωργοὶ ποιοῦσιν αὐλάκια καὶ χαράκια εἰς τὰ
δένδρα καὶ τὰ φυτὰ, οὕτω καὶ οἱ καλοὶ καὶ χρήσιμοι διδάσκαλοι
παραδίδουσι τῶν παιδίων καλὰς παραινέσεις καὶ συμβουλὰς, διὰ
νὰ αὐξάνουν τὰ ἤθη τῶν νέων ὀρθὰ καὶ καλά. Τὴν σήμερον δέ,
ποῖος οὐδὲν ἤθελε καταγελάσει καὶ νὰ καταπτύσει πολλοὺς πατέ-
ρας, ὅποιοι παραδίδουσι τὰ παιδιά τοὺς εἰς ἀδοκίμους διδασκάλους
καὶ ἀπαιδέτους, πρὶν νὰ τοὺς δοκιμάσουν· καὶ πολλάκις τοῦτο

ποιοῦσιν ἀπὸ ἀγνοίας καὶ ἀπειρίας· καὶ οὐδὲν ἔναι τόσον καταγέ-
 λαστον, ἂν ποιοῦσι τοῦτο ὑπὸ ἀπειρίας, ὅσον ἔναι ἐκεῖνο ἄτοπον
 καὶ παράλογον, τὸ ποῖον πολλάκις αὐτοὶ ἴδια ἀκούουσι πολλοὺς
 ὅπου κατηγοροῦσι τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν διδα-
 σκάλων, ἀλλ' ὁμως δίδουσι τὰ παιδία τους εἰς τοιούτους κακοὺς
 καὶ ἀμαθεῖς διδασκάλους· καὶ πολλοὶ διὰ τὰ νὰ κολακεύονται ἀπ' αὐ-
 τοὺς τοὺς διδασκάλους, καὶ ἄλλοι πάλιν διὰ τὰ εἶναι παρακαλε-
 σμένοι ἀπὸ φίλους τους· καὶ ποιοῦσιν ὁμοιον ὡς ἂν τὰ ἤθελεν ἀσθε-
 νεῖ κανεῖς καὶ τὰ ἤθελεν ἀφήσει τὸν καλὸν ἰατρὸν καί, διὰ τὰ ποι-
 ῆσει χάριν τοῦ φίλου του, προκρίνει τὰ πάρη ἄλλον ἰατρὸν, ὁποῖος
 ὑπὸ ἀτεχνίας καὶ ἀπειρίας τὸν ἤθελε θανατώσει· ἢ πάλιν κα-
 ραβοκύρις τὰ ἀφήσει τὸν καλὸν ναύκληρον καὶ τὰ δεχθῆ τὸν κακὸν
 καὶ ἀμαθῆ, ἂν τὸν παρακαλέσῃ ὁ φίλος του. Καὶ τίς δύναται τὰ ὑ-
 πομένει τὰ λέγει ὅτι ἔναι πατήρ, καὶ τὰ ποιεῖται περισσοτέραν
 φροντίδα τὰ ποιῆσει χάριν τῶν φίλων ὅπου τὸν παρακαλοῦσι, πα-
 ρὸ τὰ προκόψουν καὶ τὰ παιδευθοῦν καὶ παιδία του. Καὶ ἀπεκεῖ
 οὐδὲν εἶπεν καλὰ καὶ ἀρμόδια ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς καὶ μέγας φιλό-
 σοφος ὁ Κράτης, ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι, ἐὰν ἦτον δυνατόν, ἤθελεν
 ἀνεβῆ εἰς τὸν ὑψηλότερον τόπον τῆς πόλεως, καὶ τὰ βοήσει καὶ
 κράξει μεγάλα· «ὦ ἄνθρωποι, ποῦ ὑπάγετε, ὁποῖοι βάλλετε πᾶ-
 σαν σπουδὴν καὶ κόπον εἰς τὸ τὰ συνάξετε στάμενα καὶ τὰ ἄλλα ἀ-
 γαθὰ, καὶ οὐδεμίαν φροντίδα ποιεῖσθε πῶς θέλουσι παιδευθῆ καὶ
 τὰ προκόψουν τὰ παιδία ὁποῖα θέλουσι κληρονομήσει τὸν πλου-
 τον;» Ἡθελα εἶπη καὶ ἐγὼ εἰς αὐτὸ ὅτι οἱ τοιοῦτοι πατέρες ποι-
 οῦσιν ὁμοιον ὡς ἂν ἐκεῖνος ὅπου εἶχε περισσοτέραν φροντίδα τὰ
 φυλάσσει γερὸν τὸ | ὑπόδημά του, παρὸ τὰ προσέχει τὴν ὑγείαν
 τοῦ ποδαρίου του.

Καὶ ἔτι πολλοὶ πατέρες εἶναι τόσον φιλάργυροι (1) καὶ μισό-
 τεκνοι ὥστε, διὰ τὰ μὴ δώσουν τοῦ διδασκάλου ὀλίγον τίποτε πε-
 ρισσότερον, προαιροῦνται τὰ δώσουν τὰ παιδία τους εἰς διδασκά-

(1) φυλάργυροι.

λους χονδρούς και ἀπαιδευτούς, και ζητοῦσι νὰ ἀγοράσουν τῶν παιδίων τους εὐθυνὴν ἀμαθίαν· ὅθεν και ὁ Ἄριστιππος δικαίως ὠνειδίσει πατέρα μωρὸν και ἀνόητον, διότι ἔτυχε και ἐρώτησέ τον πόσον μισθὸν θέλει νὰ τοῦ δώσει διὰ νὰ παιδεύσει τὸν υἱὸν του, και ὁ Ἄριστιππος εἶπεν· «χιλίας δραχμάς.» Καὶ ὁ πατὴρ εἶπεν ὅτι ἔναι παραπολὺ τὸ ζήτημα, και δύναμαι μὲ τόσα νὰ ἀγοράσω ἓνα δοῦλον νὰ παιδεύσει τὸν υἱὸν μου. Ἀπεκρίθη ὁ φιλόσοφος· «θέλεις ἔχει λοιπὸν δύο δούλους, ἐκεῖνον ὅπου θέλεις ἀγοράσει, και τὸν υἱὸν σου.»

Και καθόλου πῶς οὐδὲν ἔναι παράλογον νὰ συνηθίζομεν τὰ παιδιά νὰ δίδουν και νὰ δέχονται, εἴτι ἔναι χρεία, μὲ τὸ δεξιὸν χέριν, και, ἂν ἀπλώσῃ τὸ ζερβόν, μαλώνομεν και ὠνειδίζομεν τα, και νὰ μηδὲν ἔχομεν κἂν μίαν πρόνοιαν εἰς τὸ νὰ μανθάνουν και νὰ ἀκούουν φρόνιμα και ἐπιδέξια λόγια· τί λοιπὸν συμβαίνει εἰς τοὺς τοιούτους θαυμαστοὺς πατέρες, ὅταν ἀναθρέψουσι και παιδεύσουσι κακῶς τὰ παιδιά, ἀκούσατε· ὅταν γὰρ ἔλθωσι εἰς ἡλικίαν ἀνδρῶν, και καταφρονήσουσι τὸν εὐτακτον και ὀρθὸν βίον, μὲ ὁποῖον κυβερνῶνται οἱ καλοὶ και χρήσιμοι ἄνθρωποι, και πέσουσιν εἰς ἀπρεπεῖς και δουλικὰς ἡδονὰς, τότε λοιπὸν μετανοοῦσιν οἱ δυστυχεῖς πατέρες, διὰ νὰ προδώσουν τὴν παιδευσιν και τὴν προκοπὴν τῶν παιδίων, ὅποτε οὐδὲ μίαν ὠφέλειαν ἔχουσιν ἀπ' αὐτά, και ἀδημονοῦσι και πικραίνονται βλέποντας τὴν κακοτυχίαν και ἀπαιδευσίαν τῶν παιδίων τους, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νέους συντροφεύονται μὲ κόλακας και παρασίτους και ξενοψωμίτας, ἀνθρώπους κατηραμένους και ἀδόξους, και ἀφανιστάς και φθορεῖς τῆς νεότητος· ἄλλοι πάλιν κρημνίζονται μὲ πολιτικὰς πόρνους, και ἐξαπολυμένας και καμαρωμένας γυναῖκας, εἰς ὁποίας οἱ νέοι φθείρουσιν ὑπὸ ἀπαιδευσίας πολὺν και ἀσυνείκαστον βίον· και ἄλλοι πάλιν κρημνίζονται εἰς πολυφαγίαν και μεγάλα ὀψώνια· και ἄλλοι εἰς ζάρια και μεθυσίαν· και ἔτι τινὲς πίπτουσιν εἰς μεγαλώτε | ρα κακά, λέγω μοιχείας και τὰς ἄλλας ἀσελγείας, ὅθεν συμβαίνουσι φόνοι και ἄλλα περισσὰ κακά. Οὗτοι λοιπὸν, ἂν ἤθελαν συνομιλήσει και